

„Foundations of Agricultural Market Analysis and Agricultural Policy”

Autor: prof. dr. dr. h.c.mult. Ulrich Koester¹ (2020), **Izdavač:** Franz Vahlen GmbH, 439 str.

OSNOVNI PODACI O AUTORU I KNJIZI

„Osnove analize poljoprivrednih tržišta i poljoprivredna politika“, *Foundations of Agricultural Market Analysis and Agricultural Policy*, je udžbenik koji ima nekoliko izdanja na njemačkom, materinskom jeziku autora, a ovo je prvo izdanje na engleskom jeziku. Knjiga je objavljena 2020. godine, a izdavač je *Vahlen*, koji je bio izdavač i svih prethodnih izdanja.

Iako naslov knjige asocira na to da se autor bavi isključivo poljoprivredom, to nije slučaj. Knjiga obuhvaća cjelokupni vertikalni lanac „od polja do stola”, odnosno proizvođače, prerađivače, trgovce i potrošače, te autor analizira položaj svakog od dionika u ovom lancu.

Prof. dr. dr. h. c. mult. *Ulrich Koester* je profesor Sveučilišta u Kilu, SR Njemačka i predavač na nekoliko Sveučilišta, a najviše u zemljama Istočne Europe. Ima višegodišnje iskustvo u radu na projektima i savjetodavnim funkcijama iz područja agrarne politike.

U odnosu na izdanje na njemačkom jeziku, izdanje na engleskom jeziku nešto detaljnije razmatra tržište poljoprivrednih proizvoda, dodano je posebno poglavlje u kome se prikazuju posljedice izlaska Velike Britanije iz Europske unije (EU), postojeći podaci su ažurirani, a dodani su i novi.

SPOJ TEORIJE I PRAKSE

Iako postoje brojne knjige o agrarnoj ekonomiji, najveći broj autora pokriva isključivo standardne mikroekonomske aspekte, dok Koester u ovom izdanju u teorijskom dijelu dodaje i najnovija teorijska dostignuća. Ipak, važno je naglasiti da čitatelj ne može u knjizi očekivati isključivo teorijska razmatranja, kao što je slučaj kod nekih drugih autora.

Knjiga predstavlja izuzetno dobar primjer spoja teorije i prakse, jer autor na izabranim

podacima prikazuje kako teorija u biti funkcionira, što čitatelju znatno olakšava razumijevanje nekada veoma kompleksnih fenomena u poljoprivredi. Praktični primjeri kojima se Koester bavi nisu posebno izdvojeni i naglašeni, kao što je često slučaj s drugim knjigama, u kojima su studije slučaja i praktični primjeri vizualno izdvojeni i/ili uokvireni.

Autor pristupa analizi na jedan originalan način tako što objašnjava pokretačke snage i motive sudionika u vertikalnim lancima

¹ prof. dr. h.c.mult. Ulrich Koester, Department of Agricultural Economics, Christian-Albrechts-University Kiel, Wilhelm-Seelig-Platz 7, 24118 Kiel, Germany, Phone:00494318804436 (office), 043134661 home, e-mail: ukoester@ae.uni-kiel.de
https://www.researchgate.net/profile/Ulrich_Koester/stats; <https://www.agric-econ.uni-kiel.de/Abteilungen/marktlehre/de/mitarbeiter/prof.-u.-koester>

opskrbe hranom i to stavlja u teorijski kontekst. Praktično, Koester koristi teorijski pristup samo onoliko koliko je neophodno da donese zaključke koji mogu važiti i za druge proizvode i druge sudionike. Autor ovog prikaza nije imao prilike vidjeti niti jedan udžbenik iz mikroekonomske teorije, poljoprivredne politike i uopće primijenjene analize vertikalnih lanaca u poljoprivredi koji bi bio uporedan s knjigom prof. Koestera.

STRUKTURA KNJIGE

Knjiga se sastoji od deset poglavlja, pri čemu je prvo poglavlje uvodno i objašnjava osnovne koncepte i strukturu knjige, a ostala poglavlja su razvrstana u dva dijela. Prvi dio obuhvaća teorijske osnove analize poljoprivrednih tržišta (poglavljja 2, 3 i 4), a drugi dio je nazvan „Poljoprivredna politika“ i obuhvaća poglavljja od 5 do 10. Na kraju knjige nalazi se pregled referenci, najprije onih koje su zajedničke za sva poglavljja, a zatim za svako pojedinačno poglavlje. Indeks pojmova na kraju udžbenika znatno olakšava brzu pretragu knjige po određenim pojmovima.

U prvom poglavlju se objašnjava osnovni cilj proučavanja tržišta poljoprivrednih proizvoda i autor naglašava da je u poljoprivrednim istraživanjima porastao značaj istraživanja tržišta s mikroaspekta, odnosno položaja pojedinačnih sudionika. Autor objašnjava značaj i razlike između pozitivne i normativne analize, zatim induktivne i deduktivne metode istraživanja.

U empirijskim se istraživanjima često na temelju više promatranja izvodi opći zaključak, što je bit induktivnog postupka, dok, nasuprot tome deduktivni nastoji opće zakonitosti izvesti isključivo u obliku teorija tako što postavljaju

hipoteze i na temelju njih pravi opći iskaz. Posebno vrijedna pažnje u ovom poglavlju jesu razmišljanja o objektivnosti znanstvenog istraživanja.

Kratak prikaz strukture knjige u ovom poglavlju čitatelju pomaže da pronikne u način razmišljanja autora. Koester naglašava da u vertikalnim lancima opskrbe hranom postoje složene strukture. Proces analize počinje na početku lanca, na razini proizvodnje, a završava se na kraju lanca, na razini potrošnje. Autor promatra cijene proizvođača i cijene gotovih poljoprivrednih proizvoda i definira oblike ovisnosti ovih veličina.

U Saveznoj Republici Njemačkoj se smatra da u agrarnoj ekonomiji postoje tri bazične discipline i to: prvo – znanost o tržištu, koja je mikroekonomski orijentirana, koja obuhvaća potražnju za proizvodima, ponudu proizvoda i reguliranje tržišta; drugo – poslovanje u poljoprivredi, također mikroekonomski orijentirano, koje se bavi ekonomskim aspektima poslovanja privrednih subjekata u agraru i treće – agrarna politika.

Koester u svojoj knjizi obuhvaća dvije temeljne discipline, znanost o tržištu – što čini prvi dio knjige i agrarnu politiku – drugi dio knjige.

I. dio: Znanost o tržištu

Prvi, teorijski dio knjige pokriva potražnju (poglavljje 2), ponudu (poglavljje 3) i reguliranje tržišta (poglavljje 4), što često na našem govornom području nazivano tržišna intervencija.

Potražnja za poljoprivrednim proizvodima je predmet drugog poglavlja. Koester naglašava da razlikujemo dvije vrste potražnje: finalnu

i izvedenu. Finalna ili primarna potražnja je potražnja potrošača za namirnicama i neprehrambenim proizvodima. Primjer finalne potražnje je potražnja za kruhom i jogurtom. Na temelju finalne potražnje krajnjih potrošača formira se/nastaje/izvodi potražnja za poljoprivrednim sirovinama i proizvodima čija je prvenstvena namjena dalja prerada. Primjer izvedene potražnje je potražnja za žitaricama koje su potrebne konditorskoj industriji ili potražnja industrije prerade mlijeka za sirovim mlijekom.

Kako bi čitatelju približio ovaj dio, Koester predstavlja i osnovne tipove ponašanja krajnjih potrošača i naglašava da se u istraživanjima najčešće polazi od pretpostavke racionalnog ponašanja potrošača, što u praksi često nije slučaj. Promatrajući ostale oblike ponašanja, autor objašnjava i posebne efekte – Veblen efekat, snob efekt i efekt imitatora.

U analizi potražnje Koester pravi razliku između realnih, iskustvenih i dobara od povjerenja. Potrošač realnih dobara ima potpune informacije o kvalitetu dobra. Kod iskustvenih dobara, prodavač u pravilu ima bolje informacije o kvaliteti od kupaca, što predstavlja asimetrične informacije. Ukoliko potrošač ne može dovoljno procijeniti kvalitetu u odnosu na proizvodne metode ili sastojke ni prije ni poslije konzumiranja, radi se o dobrima od povjerenja, kao što su na primjer ekološki proizvodi.

Posebnu pažnju posvećuje potražnji konvencionalnih dobara s jedne strane i ekološki proizvedenih dobara s druge strane, a bavi se i elastičnošću potražnje u ovisnosti o promjeni raspoloživog dohotka i cijena.

Izvedena potražnja za poljoprivrednim proizvodima i sirovinama je obrađena imajući

u vidu mnogobrojne političke probleme, kao što su razlika između privatne i društvene marginalne spremnosti plaćanja, razlike između tržišnih cijena i cijena u sijeni i najzad se govori o transakcijskim troškovima.

Opći dojam o ovom poglavlju je da je autor pristupio sistematski i obuhvatio mnoge aspekte potražnje. Zbog sveobuhvatnog pristupa, mnogi pojmovi su objašnjeni uopćeno, kao na primjer asimetrične informacije ili transakcijski troškovi. Za razumijevanje ovog poglavlja potrebna su ekonomska znanja, koja studenti najčešće stiču na preddiplomskim studijima.

Ponuda je obrađena u trećem poglavlju u kojemu autor najprije govori o faktorima koji utječu na ponudu u kratkom roku, a zatim objašnjava faktore koji utječu na dugoročnu promjenu ponude. Elastičnost ponude, kao i elastičnost potražnje objašnjava intuitivno, matematički i grafički, čime različitim tipovima čitatelja izlazi u susret. Autor poglavlje zatvara diskusijom o političkim problemima, gdje razmatra različite ciljeve sudionika, kao što je ostvarivanje uobičajenog profita, ostvarivanje minimalnog profita ili opstanak farme. Također, raspravlja o ograničenjima za postizanje ciljeva na razini poljoprivrednog gospodarstva, kao što su dostupnost inputa, troškovi traženja informacija i opći nedostatak znanja. Ovaj dio poglavlja mi se čini posebno zanimljiv kada se analiziraju mali poljoprivredni proizvođači kod nas. Poglavlje se završava kratkim osvrtom na transakcijske troškove.

Tema četvrtog poglavlja je **formiranje cijena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda**, čime se zaokružuje teorijski dio. Najprije se objašnjava klasifikacija tržišta, a zatim formiranje cijena u potpunoj konkurenciji i u uvjetima monopola. Faktori formiranja cijena i faktori koji utječu na stvaranje razlike

u cijenama po regijama i tijekom vremena se također objašnjavaju.

Posebno vrijedna pažnje je analiza odnosa između cijena proizvođača i potrošačkih cijena. Ova cjenovna transmisija uobičajeno nije dio standardnih udžbenika i predstavlja originalan i jedinstven doprinos proučavanju cijena poljoprivrednih proizvoda. U ovom poglavlju se razmatraju i faktori koji utječu na ciklično kretanje cijena poljoprivrednih proizvoda, ali i slučajni faktori pod čijim utjecajem se cijene mijenjaju.

Značaj transakcijskih troškova za formiranje cijena je predmet posebnog dijela poglavlja. Autor vrši komparativnu analizu između tržišnog mehanizma, koji djeluje preko cijena nasuprot drugim mehanizmima preko kojih se može vršiti alokacija resursa. Poglavlje se završava analizom stanja u kojemu učesnici na tržištu nemaju potpune informacije i prikazuje kretanje cijena pšenice na svjetskom tržištu, kao i kretanje cijena pšenice iz godine u godinu.

II. dio: Agrarna politika

Nakon prvog dijela knjige, u kome se pretežno primjenjuje mikroekonomski pristup, drugi dio knjige se fokusira na agrarnu politiku. Tema petog poglavlja su **agrarna tržišta kao političko pitanje**. Iako je knjiga pisana prije zvanične pojave pandemije COVID-19, sadržaj poglavlja na najbolji mogući način opisuje problematiku hrane koja se pojavila tijekom pandemije.

Koester u ovom poglavlju najprije objašnjava da se već stoljećima poljoprivreda u mnogim zemljama regulira posebnim mjerama i razmatra moguće razloge specijalnog tretmana kroz sljedeće teme: prehrambena

sigurnost, dohodak u poljoprivredi, efikasnost u poljoprivredi, stabilnost tržišta, zdravstvena sigurnost proizvoda i zaštita životne sredine. U nastavku poglavlja autor se fokusira na ograničenja s kojima se susreću donositelji političkih odluka i detaljnije obrađuje izvozna i uvozna ograničenja i reguliranje domaćeg tržišta. Posebno objašnjava koncept ruralnog razvoja na primjeru EU-a. Na ovaj način autor je pokrio širok spektar političkih pitanja, što u prethodnim izdanjima nije bio slučaj, čime je knjiga dobila na aktualnosti.

Šesto poglavlje ima naslov **„Kreatori politike i ciljevi agrarne politike EU”** i u njemu su predstavljeni ciljevi i nosioci agrarne politike EU-a. Posebno je značajna rasprava o mogućem doprinosu znanosti u definiranju agrarne politike. Koester naglašava da pitanja koje znanost treba postaviti glase: u kojoj mjeri službeno proklamirani ciljevi reprezentativno odražavaju stavove svih članova jedne zajednice i u kom međusobnom odnosu su ciljevi promatrano horizontalno, dakle ciljevi istog stupnja važnosti, a u kom odnosu su ciljevi promatrani po hijerarhiji. Najzad, budući da se ciljevi često definiraju samo opisno, znanstvenik može doprinijeti preciznijem definiranju istih i određivanju indikatora koji mjere stupanj ostvarenja postavljenih ciljeva.

Sedmo poglavlje **„Instrumenti agrarne tržišne politike EU-a”**, počinje uvodim objašnjenjima o ekonomiji blagostanja, a zatim slijedi ekonomska analiza izabranih instrumenata. Metodološki je, u ovom poglavlju, posebno interesantan dio koji opisuje uzroke i probleme pri ocjenjivanju mjera agrarne politike. Koester naglašava da različiti ekonomisti povremeno različito ocjenjuju instrumente politike i zbog toga preporučuju različite mjere. Uzroci i problemi nejasnoća u ocjeni su višestruki, a autor objašnjava

neke od njih, i to: vrednovanje ciljeva, izbor referentnog sustava, ocjena stvarne situacije, izbor indikatora za ocjenjivanje, pretpostavke analize i postupak analize.

Osmo poglavlje nosi naslov „Politička ekonomija agrarne tržišne politike u Europskoj uniji: **Zašto je politika kakva je**”. Autor najprije objašnjava zašto postoje razlike u razini zaštite poljoprivrede i poljoprivredno-prehrambenih proizvoda i to usporedbom razlika zaštite u razvijenim i nerazvijenim zemljama, usporedbom razlika zaštite u pojedinim razvijenim zemljama i usporedbom razlika u razini zaštite za pojedine poljoprivredne proizvode. Zatim se fokusira na faktore izbora instrumenata i doziranje istih, a poglavlje završava političko-ekonomskom analizom agrarne tržišne politike EU-a.

„**Osnovni principi uređenja, razvoj i perspektive agrarnih tržišta EU-a**“ razmatraju se u devetom poglavlju. Koester se bavi fenomenima kao što su „jedinstvo tržišta”, „preferencije u korist poljoprivrednih proizvoda” i „financijska solidarnost”. Razvoj prikazuje najvažnije promjene u politici od nastanka EU-a, a perspektive agrarnih tržišta EU-a se razmatraju u širem međunarodnom kontekstu uzimajući u obzir međunarodne trgovinske sporazume i Svjetsku trgovinsku organizaciju.

Knjiga se završava desetim poglavljem, nazvanim „**Epilog**“, u kojemu Koester raspravlja o višegodišnjem financijskom okviru EU-a (*Multiannual Financial Framework – MFF*), za period 2021 – 2027. godine, gdje posebnu pažnju posvećuje posljedicama izlazaka UK-a iz EU-a, u čemu razmatra tri područja: financiranje EU-a, buduća pravila odlučivanja i direktna pomoć povezana s poljoprivrednim zemljištem.

ZAKLJUČAK

Ova knjiga iz područja agrarne ekonomije je originalna i jedinstvena po izboru tema i njihovoj detaljnoj obradi. Pokrivanjem najvažnijih pitanja vezanih za hranu i poljoprivredno-prehrambene proizvode, ona može postati koristan materijal za napredne studente na diplomskim studijima, kao i za one doktorskim studijama.

Donositelji političkih odluka ovu knjigu mogu koristiti kao standardnu/osnovnu/najvažniju literaturu za donošenje određenih političkih mjera, a posebno ukoliko žele razvijati instrumente reguliranja poljoprivrednih tržišta usklađene s osnovnim ekonomskim principima.

Knjiga će u svakom pogledu doprinijeti realnijoj/konkretnijoj/sadržajnijoj diskusiji o poljoprivrednim tržištima uvažavajući osnovne mikroekonomske postulate i ponašanje sudionika u vertikalnim lancima.

Ukratko, knjiga „Osnove analize poljoprivrednih tržišta i poljoprivredna politika“, *Foundations of Agricultural Market Analysis and Agricultural Policy*, po svom sadržaju je za svaku preporuku kako akademskoj zajednici tako i donositeljima političkih odluka.

profesor dr. sc. agr. & dr. ecc. Vlade Zarić
Šef Katedre: Teorija troškova, računovodstvo i finansije
Univerzitet u Beogradu, Poljoprivredni fakultet
Nemanjina 6, 11080 Beograd - Zemun
Telefon: (0) 11 441 3210
Telefon (Centrala Fakulteta): (0) 11 26 15 315 (Lokal 3210)
Telefon (Institut za Agroekonomiju): + 381 (0) 11 2198 135
Mobilni: 00381 (0) 69 344 99 49
Internet: www.agrif.bg.ac.rs
E-mail: vzarić@agrif.bg.ac.rs
Skype: vlade.zaric1
<http://www.agrif.bg.ac.rs/Fakultet/133/Osoba/69>